

# Un *Werther* revisitat al cap dels anys: de 1929 a 2002

PILAR ESTELRICH I ARCE  
Universitat Pompeu Fabra  
[pilar.estelrich@upf.edu](mailto:pilar.estelrich@upf.edu)

En aquesta petita aportació ens proposem comparar breument alguns trets de dues versions de la novella epistolar primerenca (1774) de Johann Wolfgang Goethe (1749–1832), que amb el seu posat trencador, i junt amb la reivindicació de la tradició medieval alemanya del drama *Götz von Berlichingen* (1773) i l'apassionament dels nombrosos poemes juvenils, el va catapultar a la fama i va arribar a generar autèntiques onades d'una imitació intensament emocional, que anaven des de la moda del vestir fins a l'increment de la taxa de suïcidis.

Concretament, tenim al davant *Les desventures del jove Werther*, «traducció directa de l'alemany de Joan Alavedra», apareguda el 1929 a la Biblioteca Univers de l'editorial Llibreria Catalònia, així com *Les penes del jove Werther*, «traduït de l'alemany per Manel Pla», versió publicada per Tusquets Editors el 2002.<sup>1</sup> Aquesta publicació més recent ve anunciada com una nova traducció molt propera al llenguatge dels adolescents actuals, una modificació imprescindible i urgent segons la ressenya de Margarida Casacuberta.<sup>2</sup> Intentarem donar algun indici del grau d'innovació assolit.

El primer fet que crida l'atenció i que es troba clarament proper al lector actual és l'absència d'un pròleg com eren les quatre planes que Joan Alavedra va redactar, i que no té cap manifestació comparable per part del nou traductor. Alavedra lloa el jove Goethe ben bé com si en fos un contemporani, un dels seus companys identificats amb el *Sturm und Drang* que escandalitzaven la societat tradicional del seu moment. El descriu com el *Genie* admirat que tots ells anhelaven ser, a risc de trobar-se a voltes mal compresos per l'entorn:

1 Original: Johann Wolfgang von Goethe: *Die Leiden des jungen Werther* (1774). Projekt Gutenberg 14. No hi apareix la paginació. Versions catalanes utilitzades:

JA 1929: *Les desventures del jove Werther*. Traducció directa de l'alemany de Joan Alavedra. [Amb un pròleg del traductor, pp. 7–9.] Barcelona: Llibreria Catalònia, [1929] (Biblioteca Univers, 5). Reedició: Barcelona: Selecta, 1968 (Biblioteca Selecta, 404).

MP 2002: *Les penes del jove Werther*. Traduït de l'alemany per Manel Pla. Barcelona: Tusquets Editors, 2002 (L'Ull de Vidre, 6).

2 «Era preciso hacerlo. La traducción que hasta el momento el lector tenía a su disposición, de Joan Alavedra, pedía a gritos una actualización. El catalán que hoy se habla y también se escribe hará sin duda mucho más grato el camino que el lector debe recorrer acompañado del protagonista de la novela, Werther, un personaje que todo el mundo identifica con el amor romántico, puro, absoluto, que perdura más allá de la muerte y cuya experiencia se convierte en el ideal del individuo moderno.» Margarida Casacuberta, «En el espejo de Werther», *La Vanguardia. Culturas* 21 (Barcelona, 6 nov. 2002), 9.

No pot contenir els seus transports i passa per sobre de tot, es riu de totes les conveniències. I tot se li perdona. És irresistible. Perquè per damunt de tot és poeta, un poeta genial. [...] Tot ell és foc i flama. Improvisa poesies, escenes, drames sencers en versos ardents, bellíssims, impecables. Està embriac de geni. (JA 1929, 7-8)

Amb aquest inici, no esperarem pas que Alavedra opti per fer una versió distant i neutra d'un text que d'altra banda hi seria difícilment compatible. Tanmateix, pel que hem pogut observar, demostra un coneixement admirable de la llengua de l'original, tot i la distància temporal que podria causar-li problemes; alhora, l'estil entusiasta del pròleg s'adiu amb el fort biaix sentimental de la novella, de tal forma que podríem pensar, amb teòrics com Lawrence Venutti, que hi ha hagut un esforç conscient d'apropar-se al llenguatge del jovent arrauxat de finals del segle XVIII.

Algunes convencions de la tasca traductora s'han anant modificant al llarg del temps, una de les quals, ben visible, és la conservació dels noms propis. En la traducció de Pla, els personatges ja no es diuen Guillem ni Lota (o Loteta, en boca dels germans petits), com en la d'Alavedra, sinó Wilhelm, Lotte o Lottchen.

Un aspecte que també podria mostrar evolució són els topònims, però es dona el cas que el més remarcable és fictici i expressiu. Efectivament, l'indret que Werther escull per allotjar-se no correspon a cap entitat geogràfica determinada, sinó que és anomenat «Wahlheim», la llar que cadascú escolliria per tal de viure-hi feliç, tal com el protagonista escriu a Wilhelm el 26 de maig. En ares d'una pronúncia més senzilla, Alavedra simplifica la grafia del mot compost, de manera que de 'llar escollida' passaria a significar 'llar de balena', literalment:

Du kennst von alters her meine Art, mich anzubauen, mir irgend an einem vertraulichen Orte ein Hüttchen aufzuschlagen und da mit aller Einschränkung zu herbergen. Auch hier habe ich wieder ein Plätzchen angetroffen, das mich angezogen hat.

Ungefähr eine Stunde von der Stadt liegt ein Ort, den sie Wahlheim nennen. (G)

Temps ha que coneixes la meva manera d'arranjar-me i saps que quan trobo un lloc que em plau, miro de plantar-hi tenda i allotjar-m'hi amb poc dispendi. I bé: també ací he trobat un raconet que m'ha seduït i fixat.

Una hora lluny, més o menys, de la vila, hi ha un llogarret que hom nomena Walheim. (JA 1929, 19)

Coneixes de fa temps la meva dèria d'instalar-me en qualsevol lloc apartat, i construir-me una cabaneta on faig vida amb tota mena d'estretors. També aquí hi he trobat un petit lloc que m'ha resultat encisador.

A una hora, més o menys, de la ciutat, hi ha un indret que anomenen Wahlheim. (MP 2002, 23)

A la petita mostra ja s'observa la tria de col·locacions habituals contemporànies pel que fa a Alavedra («plantar-hi tenda [...] poc dispendi») i la més rebuscada de Pla, que partint de la literalitat («construir-me una cabaneta on faig vida amb tota mena d'estretors») obté un significat poc versemblant. En general, Alavedra sembla manifestar un major domini dels matisos de l'original, si bé aquesta sensació es pot veure afavorida per la tria de lexemes i formulacions pròpies de la seva època. En alguns moments fa l'efecte que la nova versió, d'altra banda ben llegidora, constitueixi més aviat una relectura que no pas una nova traducció.

Ens fixarem només en alguns fragments seleccionats a tall de mostra de la forma de traduir dels dos. Començant amb la brevíssima presentació del volum que fa Wilhelm, l'amic receptor i posterior editor de les cartes, observem que Alavedra hi agilitza la sintaxi en segregar les frases, a més de retenir el sentit de la frase final, en la qual Pla substitueix la forma verbal *ich weiß*, 'jo sé', per la segona del plural, cosa que en modifica la percepció, si bé el sentit es manté, intensificat: ja no és només l'emissor qui està convençut de l'oportunitat del seu treball, sinó que en prediu l'èxit que tindrà entre els lectors:

Was ich von der Geschichte des armen Werther nur habe auffinden können, habe ich mit Fleiß gesammelt und lege es euch hier vor, und weiß, daß ihr mir's danken werdet. (G)

He aplegat amb cura tot el que he pogut recollir de la història del pobre Werther, i ací vos ho ofereixo. Sé que m'ho agraireu. (JA 1929, 11)

Us presento tot el que he pogut trobar, i que he aplegat amb zel, sobre la història del pobre Werther; i sapigueu que me'n donareu les gràcies. (MP 2002, 23)

En el segon paràgraf del brevíssim exordi podem veure fenòmens situats en una línia semblant; la interpel·lació directa del lector (l'«ànima bona»), tan pròpia de les autobiografies iniciades pel pietisme, imposa una proximitat gairebé semblant a un registre oral, d'altra banda farcit de mots gens quotidians:

Und du gute Seele, die du eben den Drang fühlst wie er, schöpfe Trost aus seinem Leiden, und laß das Büchlein deinen Freund sein, wenn du aus Geschick oder eigener Schuld keinen näheren finden kannst. (G)

I tu, ànima bona que pateixes del mateix turment, poa consol en les seves dolors i fes que aquest llibret esdevingui el teu amic, si el fat o ta pròpia culpa no t'han permès de trobar-ne un altre que estigui més a prop del teu cor. (JA 1929, 11)

I tu, bona ànima que com ell sents també aquesta fúria, pren consol de les seves penes i fes-te amic d'aquest llibret, si per desencert o per culpa teva no n'has pogut trobar cap altre que et sigui més pròxim. (MP 2002, 13)

La tria lèxica d'Alavedra, molt adient al registre, és clarament antiquada, en correspondència amb el context: patir turment, poar consol, les dolors, el fat... Així doncs, es troba en perfecta correlació amb el contingut i l'estil de l'original. L'afany de modernització de Pla el porta a cometre un anacronisme en identificar «Drang» ('impuls, empena') amb la correspondència lexicalitzada a través de la denominació *Sturm und Drang*, on ha quedat fossilitzada<sup>3</sup> i sol traduir-se com a «tempesta i fúria», «tempesta i impuls». Una dissonància semblant el porta a evitar la identificació de *das Geschick* amb *das Schicksal*, una forma antiquada per 'destí', i associar el mot amb un sentit adquirit posteriorment, aproximat a *Geschicklichkeit* ('habilitat'), la qual cosa el fa escollir «desencert», de forma que la segona versió reforça la culpabilitat de qui pateix solitud en esmentar dos cops nocions similars.<sup>4</sup>

D'altra banda, sovint s'agraeix la tria lèxica menys antiquada de Pla, com s'esdevé per exemple en descriure la bellesa del paisatge on un aristòcrata va situar el jardí que tant agrada a Werther. Ens pot satisfer la substitució de les «valls tan xamoses» per «les valls més boniques», però es fa difícil entendre quines «varietats» poden formar-les:

Das bewog den verstorbenen Grafen von M., einen Garten auf einem der Hügel anzulegen, die mit der schönsten Mannigfaltigkeit sich kreuzen und die lieblichsten Täler bilden. (G)

Això és el que que decidí el difunt comte de M. a fer-se el jardí sobre un d'aquests pujols que s'entrecreuen amb tan bella varietat i formen valls tan xamoses. (JA 1929, 12)

Això va empènyer el difunt comte Von M [*sic*] a construir un jardí dalt d'un dels turons, que es barregen amb les més belles varietats i formen les valls més boniques. (MP 2002, 15)

Tan bonic és aquell indret que fa venir desig de convertir-se en un insecte per gaudir-ne a plaer, però precisament l'animaló escollit per Goethe i característic de la primavera centreeuropea, el *Maikäfer* (*Melolontha melolontha*) és poc conegut entre nosaltres, i propicia el recurs a una substitució; la tria lèxica de Pla és més senzilla al llarg de la frase sencera:

Jeder Baum, jede Hecke ist ein Strauß von Blüten, und man möchte zum Maienkäfer werden, um in dem Meer von Wohlgerüchen herumschweben und alle seine Nahrung darin finden zu können. (G)

3 Recordem que aquest moviment precursor del romanticisme rep la denominació que portava una peça teatral característica, l'obra de 1776 de Friedrich Maximilian Klingler (1752–1831) titulada inicialment *Wirrwarr* ('confusió, enrenou, batibull').

4 Davant textos d'èpoques reculades és convenient recórrer a diccionaris com el de Hermann Paul (1a ed. 1897); vegeu l'article «Geschick» (p. 250, de la 7a edició).

Cada arbre, cada cleda, és un pomell florit i hom voldria esdevenir papalló per a planar sobre aquesta mar benolent i nodrir-se'n. (JA 1929, 12)

Cada arbre, cada mata, són un ram de flors, i voldria ser una abella per submergir-me en el seu mar de fragàncies i poder-ne trobar tot l'aliment. (MP 2002, 15)

Més enllà del problema de designar la bestiola, que va crear tantes molèsties al personatge de Wilhelm Busch i al seu traductor al català, Jordi Jané Carbó,<sup>5</sup> ens topem amb la relació entre el jardiner que té cura del petit paradís i el protagonista. L'original deixa clar que el bon home no en sortirà malparat des d'un punt de vista econòmic, i Alavedra també ens ho dona a entendre amb una col·locació habitual, mentre que la solució de Pla no acaba de reflectir clarament que es tracta d'una propina o tracte de favor que el bon home té esperances d'obtenir: podem dir més planerament que no en sortirà pas perjudicat:

Bald werde ich Herr vom Garten sein; der Gärtner ist mir zugetan, nur seit den paar Tagen, und er wird sich nicht übel dabei befinden. (G)

Aviat seré l'amo del jardí, car, amb només dos dies que sóc aquí, el jardiner ja m'és ben afecte. No li'n sabrà greu. (JA 1929, 3)

El jardiner ja m'ha agafat simpatia, amb només aquests dies, i no se sentirà gens molest. (MP 2002, 15)

Disposem de poc espai per a poder continuar collacionant l'original i les dues versions. Ara bé, tots tres textos són tan característics que més enllà dels elements lèxics esmentats creiem que amb aquests segments inicials n'hi ha prou per a fer-nos una idea de la diversitat de les dues traduccions. Ben cert que la versió de Joan Alavedra pot sonar antiquada, però el lector alemany contemporani de l'original també s'enfronta a un text que se li pot fer llunyà, per més que li arribi endolcit pel prestigi del cànon que l'envolta; ve a representar una experiència prou consemblant, que exigeix un esforç per part d'un lector lletraferit. En canvi, llegir la versió catalana del 2002 remet més fàcilment a l'acció i al nucli temàtic de la novella, i és ben possible que un públic jove s'hi trobi atret amb més facilitat i aconsegueixi comprendre l'impacte que la recepció d'aquella novetat va causar en el seu moment.

5 Vegeu la seva traducció de l'obra de Wilhelm Busch *Max und Moritz*. En tractar-se de rodolins amb el terme en posició molt remarcada (*Jeder weiss, was für ein Mai-//käfer für en Tier sei*) i acompanyats de dibuixos, de manera semblant a una auca, no es podia eludir la denominació, que va quedar resolta com a «escarabat de maig». Ara bé, la *Història Natural dels Països Catalans* (volum x, p. 290) recull la denominació «escarabat de maig» o «escarabat de la mesa».